

Конференція - XII Міжнародна науково-практична конференція «Current challenges, trends and transformations», 13-16 грудня 2022 р., Бостон, США

Секція – Філологія

МИХАЙЛО ДРАЙ-ХМАРА ТА ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ ЯК СПАДКОЄМЦІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБРАЗА ЛЕБЕДЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

**Старший викладач, к.філол.н.
Апоненко Інна
кафедра мовної
підготовки та гуманітарних наук
Дніпровського державного медичного університету
languages@dma.dp.ua**

У поезіях європейських і українських символістів широко репрезентовано образи птахів, що виступають своєрідними посередниками між небом – символом духовного начала, життєдіяльності володарів блакиті – та землею, що ототожнюється з матеріальною сферою.

У художніх творах Олександра Олеся та Михайла Драй-Хмари наскрізним є образ лебедя, що постає на підставі уподібнення: «людина – птах». Він входить у свідомість митців перехідної епохи відповідно до особливостей розвитку їхнього світовідчуття як домінанта в осмисленні та відтворенні дійсності. Багатозначність символіки лебедя вказує на її архетипичні прадавні джерела, що стали віддзеркаленням культурної свідомості етносу на історичних етапах його розвитку. Слово «лебідь» стає невід'ємною складовою міфопоетичної парадигми «птах». У порівняльному словнику міфологічної символіки в індоєвропейських мовах під загальною редакцією М. Маковського дається таке визначення: «Поняття птаха в язичницькій свідомості пов'язувалося з периферією щодо центру, де знаходився всесвіт і де панував лад, на відміну від хаосу на периферії Птах вважався вмістилищем душ померлих та тих, які ще не народилися...» [2].

Так, однією з найголовніших міфологем у літературі є «лебідь, що вмирає» – символ поета, який у хвилину смерті, здіймаючись крилами вгору, назустріч небу та сонцю, виконував свою прощальну «лебедину пісню» неземної краси [7, с. 328]. Варто зазначити, що це поняття сягає корінням часів Есхіла (525–456 рр. до н. е.), який згадує пророцтво птаха про свою передчасну загибель. Звідси

й ототожнення Лебеда не тільки із символом незаплямованої білизни, цнотливої наготи, краси, вірного кохання, вродливої дівчини, щасливого дитинства, гордої самотності, страждання та християнської покори, але й смерті, про що свідчить розповсюджений в античній традиції образ двох лебедів біля кипариса, до якого прикута ліра. За стародавніми уявленнями, зокрема в античній та середньовічній традиціях, вважалося, що поетова душа мандрує небом як Лебідь – символ відродження [4].

Символіка лебеда в різних художніх текстах українських символістів створила необхідне тло для її подальшої модифікації. Відомий на той час поетичний твір «Лебідь» Ст. Малларме, що став своєрідним літературним маніфестом французького символізму, захоплював перекладачів не тільки своїм глибоким змістом, але й новими засобами поетичної виразності. Одним із перших вірш «Лебідь» переклав у 1913 році В. Брюсов, а українська інтерпретація першотвору була репрезентована М. Драй-Хмарою та М. Терещенком [7, с. 328].

Окрім того варто зазначити, що український поет докорінно переосмислює вірш французького символіста, створює, за думкою О. Зуєвського, сонетну композицію-парафразу [3, с. 7]. М. Драй-Хмара, виступаючи передусім за розвиток та збереження духовних цінностей та культурних здобутків нації, окреслив першорядну роль митця в заідеологізованому суспільстві та присвятив маніфестаційний вірш своїм товаришам – поетам-неокласикам (М. Рильському, М. Зерову, П. Филиповичу, Освальду Бургардту, який друкувався під псевдонімом Юрій Клен), що сповідували, як і він, загальнолюдські ідеали. У центрі сонетів «Лебеді» Ст. Малларме та М. Драй-Хмари поставав складний внутрішній світ ліричного героя, представленого в образі лебеда. Так, французький символіст при відтворенні протистояння між птахом та дійсністю – «*крижаним озером*» («*le lac dur*») – передав глибоке почуття невимовного суму поета-лебеда, спровоковане тяжкими роздумами над безвихідністю та гіркою долею в путях зимової стихії [3, с. 7].

На відміну від Ст. Малларме, у М. Драй-Хмари спостерігається достатньо піднесена настроєва тональність, що пов'язана з вірою митців-одномудців у визволення від політичної неволі, національного гніту та морального приниження. У сонеті «Лебідь» українського лірика магічний світ природи втілюється в образі «*тихого озера*», що постав символом Батьківщини, випромінюючи надію поетів на духовне відродження суспільства замість деградації [1, с. 146]. Душевний біль «*давно приборканих і влітку, й восени*» митців, змальованих М. Драй-Хмарою, у хвилини розлуки ввівся в символ верболозу, що в українській літературі асоціювався з нелегким життєвим шляхом, втратами, трагічною долею народу [6, с. 36]. У сонеті зорові імпресії створюють наскрізний образ «*грона п'ятірного нездоланих співців*», що уособлюють величезних лебедів, чий вічний волелюбний дух був незнищеним навіть тоді, коли їхні шиї гнулися, «*як буйні лози*», під важким тягарем фізичного та духовного рабства. Все це якраз і відповідало їх незламній вірі в майбутнє, незважаючи на страшні моральні екзекуції з боку влади, що надходила в персоніфікованому образі «*дзвінкого, як скло, морозу*» («*Плавці*

ламали враз ті крижані лани, / і не страшні для них були зими погрози»). Заклик М. Драй-Хмари до митців («Дерзайте, лебеді, з неволі, з забуття») став поштовхом до громадянської боротьби під знаком національного відродження самотньої української літератури [7, с. 336].

Міфологема лебедя, що уособлюється в образі митця, виразно продовжує втілюватися в такому художньому творі, як «Лебідь» (1917) Олександра Олеся. Поет, представлений Олександром Олесем в образі білого лебедя, «тихо сходять кров'ю своїх ран», спровокованих саме рабською свідомістю лебединої зграї – ницого та бездуховного суспільства («Лебідь», 1917) [5, с. 272]. Топос «болота» в Олександра Олеся, що виявляє спорідненість із «висохлим струмком» у поезії Ш. Бодлера «Лебідь» (1851), становить своєрідну руйнацію небесного, омріяного світу митця повсякденним життям в атмосфері буднів, що поглинають внутрішнє єство матеріальними цінностями, змушуючи людей не замислюватися над сенсом життя в полоні «вічної чорної ночі» й «туману». У момент внутрішньої стривоженості та напруги ліричний герой Олександра Олеся, як і М. Драй-Хмари, споглядаючи за марно втраченим людським життям, зайняв активну позицію борця, який приніс себе в жертву, вимагаючи від народу свідомого морального вибору й визволення від мізерності людських потреб заради досягнення найвищого ідеалу, оспіваного ним у своїй лебединій пісні («І співав він пісню, пісню лебедину, / Про озера сині, про красу степів, / Про велике сонце, про вітри і хмари, / І далеко нісся лебединий спів. / ... / Кликав він проснутися, розгорнути крила / Полетіти небом в золоті краї») [5, с. 272].

Але зусилля митця лише поглибили в його уяві переконання щодо неминучої загибелі поневоленого суспільства, якого «навік до себе прикував» в умовах земного існування, сповненого минутих утіх. У полоні єдиної ідеї – саможертвовного служіння українському народові – поет в образі лебедя, гостро й болісно відчуваючи холод та самоту у своїй душі, що поступово вмирає, прирік себе на неминучий біль («закричав від муки», «вдарився об камінь», «зранив собі груди», «крила поламав»), бо не в змозі був більше стерпіти людську байдужість щодо долі України [7, с. 338]. Незважаючи на свої пекельні муки та страждання, митець не зрікся віри та надії у справдження мрії про духовне просвітлення народу у «віковому рабському ярмі».

Отже, в образі лебедя Михайло Драй-Хмара та Олександр Олесь репрезентується поет-борець, який виборює своє право на національну та політичну волю у протистоянні з наявними деструктивними силами, що вели до деградації суспільства, передчасно позбавленого прагнення до духовного відродження. Все це свідчить про спадкоємність двох великих поетів України – Михайла Драй-Хмари та Олександра Олеся – в інтерпретації образу лебедя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Драй-Хмара М. Вибране. Київ: Радянський письменник, 1989. 529 с.
2. Маковский М. Образ мира и миры образов. *Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры*

образов / ред. М. Маковский. Москва: Гуманит. изд. центр Владос, 1996. С. 13-30.

3. Маллярме С. Поезії. / Пер. передм. і прим. О. Зуєвського. Канадський інститут український студій, Альбертський університет, 1990. 190 с.

4. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. / гл. ред. С. А. Токарев. Москва: НИ Большая Российская энциклопедия, 2000. Т. 2: К-Я. 719 с.

5. Олесь Олександр. Твори: У 2-х т. Київ: Дніпро, 1990. Т. 1: Поетичні твори. Лірика. Поза збірками. З неопублікованого. Сатира. 1990. 958 с.

6. Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ: Міленіум, 2002. 260 с.

7. Цуркан І. Лірика Олександра Олеся: поетика символізму: монографія. Київ: Талком, 2019. 400 с.